

Друга Фотијева патријаршија

Увод

Питање Цариградског патријарха Фотија из 9. века окупирао је и његове савременике али и касније научнике због тога што је Свети патријарх био изузетна личност свог времена и једини који је у ово доба (9. век) устао против западних јеретичких новотарија. Много тога је написано о патријарху и његовом животу на Западу као и на Истоку. Први су покушавали (и даље покушавају) да га прогласе оцем расцепа, а други да узвисе његова православна дела. О времену његовог првог патријарховања постоји обиље литературе али за доба његовог другог патријарховања зна се да постоји много мање. Отуда наша жеља да се бавимо периодом његовог другог патријарховања, покушавајући да осветлимо овај период, колико је то могуће, и да дамо једно критичко издање о догађајима и питањима Фотијевог другог патријарховања. Покушаћемо у овом раду да обогатимо већ постојеће радове, да скупимо све податке и догађаје на једно место, упућујући истовремено на даљу литературу и да решимо донекле нерешена питања око Фотија и 9. века као и односе Запада и Истока. Прво ћемо укратко дати општи преглед периода његовог првог патријарховања, покушавајући на тај начин да повежемо први и други период. У наставку ћемо обрадити други период почев од Фотијевог повратка на цариградски престо па све до његове оставке и на крају, смрти. Ту ћемо се бавити и питањем Сабора из 879–880. године као и тиме како треба третирати овај Сабор, дакле, треба ли га признати као Осми васељенски сабор или не. У току овог рада видећемо који су били узро-

ци расцепа између Западне и Источне цркве као и како је бугарско питање утицало на односе између две цркве, које су биле последице сукоба Старог и Новог Рима и како су оне утицале у односима Источне и Западне цркве. На крају овог рада даћемо општи преглед Фотијевих дела упућујући читаоце на даљу домаћу и страну литературу и наш превод правила Сабора из 879–880. године на савремени српски језик као и превод изворних докумената овог Сабора.

Извори о овом периоду су ограничени. Ми смо се као прво ослонили на издање J.D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio* као изворни текст пратећи ток догађаја као и на Фотијева дела која су сакупљена на издање J.P. Migne, *Patrologia Graeca* као и И. Валета, Фотијеве посланице, С. Иконому, Амфилохија. Из издања J.P. Migne *Patrologia Latina*, смо пратили посланице и дела римских папа као и акта Сабора која нису сачувана на грчком. О животу Светог Кирила и Методија као и о крштењу словенских народа од велике користи нам је био изворни текст који је издао И. Анастасију, *Живот Константина – Кирила, Живот Методија*. Ту су свакако и мишљења Никите Пафлагонског против Фотија која се налазе на његово дело сачувано код J.P. Migne, *Patrologia Graeca, vita Ignatii*. За правила Сабора употребили смо оригиналан текст сачуван у издању Πάλλη καί Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων* као и код Н. Милаша, *Правила*, издање из 1884. и друго из 1896. године. Не треба никако заборавити на драгоцену помоћ епископа Максима Маргунија (16. век) немачком филологу Hoesleгу за прво издање "Библиотеке" Фотијеве.

Кратак преглед шеснаест необјављених Фотијевих омилија од митрополита Паисија Лигаридиса. Цењено издање из 19. века И. Валетаса који је сакупио до тада све познате Фотијеве посланице и издао их са уводом и коментарима. "Амфилохија" од Софоклиса Икономоса крајем 19. века из кодекса манастира Велике лавре Атонске. Два тома са Фотијевим омилијама од стране Ставроса Аристахриса (почетак 20. века).

Свакако треба поменути Пападопулоса – Керамефса и његово издање Фотијевих посланица, као и критичке радове Петроса Папагеоргију и Харитона Харитонидиса. Англикански епископ Монтацутиус (1650) је издао велики број Фотијевих посланица из кодекса библиотеке Оксфордског факултета са добрим латинским преводом.

Прелазећи сада на литературу о Фотију, као прво треба споменути велики рад J. Hergenröthera, "Photius, Patriarch von Konstantinopel" из 1857–59. године у три тома, рад који је свакако настао под утицајем политике Западне цркве против Источне. В. Грумела, "La liquidation de la querelle photienne", G. Evorya, "The Byzantine Patriarchate", V. Laurenta, "Le cas de Photius" и М. Jugiea, "Le schisme byzantine". До нових закључака о Фотију и схизми у његово доба, који обарају досадашња мишљења о Патријарху, дошао је чешки историчар Ф. Дворник у свом раду "The Photian Schism" као и у "Le second schisme de Photius, une mystification historique". Од велике помоћи је свакако и рад V. Grumela, "Y eut-il un second schisme de Photius?" као и "La genese du schisme photien". За историју сабора Hefele–Leclercq, "Histoire de conciles". Домаћа, српска литература о патријарху у сваком случају је незадовољавајућа. Постоји преведено дело Т. Евстратијадиса, "Цариградски патријарх Фотије и његово значење у историји деоба цркава", који описује цео живот патријарха и даје општу слику о догађајима у 9. веку, али се не упушта у поједина питања и проблеме 9. века. Епископ др Атанасије Јевтић, бавећи се проблемима 9. века, дао нам је рад "Свети Равноапостоли Кирило и Методије" и "Свети Нектарије као историчар цркве", упознајући читаоце са питањем расцепа двеју цркава и учинио рад корисним за васељенске саборе "Васељенски сабори и живо предање цркве", нама корисним за питање Сабора из 879–880. године. О истом питању споменимо и расправу Н. Милаша, "Осми васељенски сабор", где велики канолог доказује да Сабор из 879–880. године има сва права да буде Осми васељенски сабор. Од истог писца је и дело "Славенски апостоли Кирил и Методије и истина православља" потребна и за живот Кирила и Методија али и за поједина догматска питања расправљена у 9. веку као и за односе двеју цркава у 9. веку. Општу слику Фотијевог живота и проблематику његовог доба даје и рад Ђакона др Радомира Поповића, "Свети Фотије патријарх цариградски и његово доба".

Грчка литература је богатија и о животу Светог Фотија али и о појединачним питањима, догматским и историјским, 9. века. Од њих одвојмо најпре опште историје као што је Стефанидисова, Анастасијуова и Фидасова, које се ограничавају само на догађаје, упућујући истовремено и на даљу литературу. Онда на византијске историје Г. Острогорског и И. Карагианопулоса. Последња је посебно важна јер описује ратове Византије у то доба.

Ту свакако постоје и историје које се посебно баве расцепом започетим у 9. веку. Од њих издвајамо "Историју схизме" А. Димитракопулоса и "Историју схизме грчке и римске цркве" Г. Кремуа, које углавном излажу старија мишљења о овим питањима која су донекле оборена. Рад И. Кармириса "Два Византијска Јерарха и схизма Грчке Цркве", В. Лаурдаса "Патријарх Фотије и његово доба" и превод на грчки Дворникове расправе од Хр. Константиnidиса "Патријарх Фотије, отац Схизме или апостол уједињења". Постоје и поједине расправе о саборима за време Фотија, као И. Кармириса "Патријарх Фотије и Цариградски сабор из 867." и В. Стефанидиса "Ново објашњење имена прво–другог сабора (861. године).

Присутна је и једна друга врста литературе о догматским питањима. Из те групе издвајамо И. Калигоруа "Историја догмата", И. Романидиса "Текстови догматске и симболичне теологије Православне и Католичанске Цркве" која се користи као изворни текст за други период Фотијевог патријарховања. Детаљан преглед догађаја Сабора из 879–880. године даје нам рад И. Кармириса "Догматске и симболичне споменице Православне Католичанске Цркве". На крају овог прегледа издвајамо изузетан рад Светог Нектарија Пентапољског, "Историјска студија о узроцима расцепа.

Из овог кратког прегледа литературе јасно се види да не постоји још увек посебан рад о другом Фотијевом патријарховању, као целовити преглед догађаја и догматских питања 9. века која су раздвојила две хришћанске Цркве. Досадашња истраживања су само делимично обрађивала поједине проблеме. Овај рад настоји да донекле попуни празнине и донесе општи, а негде и појединачан преглед, покушавајући, колико је могуће, да реши или барем донесе нешто ново у истраживању.

Две речи

Господ наш Исус Христос никад није оставио своју Цркву коју је утемељио на својој крви. То се јасно види у деветом веку. У то време претила је Цркви велика опасност од јеретичког папизма. Тада је Бог показао Великог Фотија, Васељенског Патријарха, равноапостолног проповедника, исповедника и заштитника православне вере Христове. Био је велика личност наше Цркве, државе и науке. Велики познавалац историје, учитељ, јерарх, црквени писац који је иза себе оставио многа значајна дела. Камен темељац ортодоксије у време када папизам покушавао да се наметне Источној Цркви. Сачувао је православље чисто, као што је предано од Господа Исуса Христа и Светих Апостола.

У деветом веку и са Великим Фотијем почиње, као што то добро примећује професор Закинтинос, "Васељенска Хришћанска држава грчког народа". Од тада па до данас, имамо чвршће преплитање две велике силе, васељенског православног духа и грчке образованости.

Свети Фотије, је словенске народе упознао са хришћанством и истином Јеванђеља. По његовом благослову Света Браћа Кирило и Методије почињу ширење Хришћанства међу Хазарима, Бугарима, Србима, Хрватима и међу панонским и моравским словенским племенима.

Због тога га је Црква признала и уврстила међу светитеље, а историја међу велике.

А. ГЛАВА

Прва Фотијева патријаршија

I Расцеп Истока и Запада

1. Узроци

Велики расцеп цркава Истока и Запада био је највећи црквени догађај црквене историје, јер се десио драматични крај већ постојеће вековне диференцијације Западне и Источне Цркве. Главни узроци расцепа цркава Истока и Запада одређују се обично као теолошки (*Filioque*), политички (оснивања папске државе и западног царства Карла Великог) и црквени (папски примат).¹ Та подела узрока не правда се створеном ситуацијом, јер с једне стране не можемо уопште говорити о утицају једног од тих разлога на односе између цркава Истока и Запада, а с друге стране не постоји не постоји јасна међусобна зависност политичких и црквених узрока, јер, као што смо видели, у оснивању колико папског престола, толико и Западног царства лежи неоспорно као главна идеја теорија о папском примату.

Ова борба између двеју власти почела је већ од 4. века, колико на Истоку, толико и на Западу, али је на Истоку пропала због развијених односа између Цркве и државе, док се на Западу проширила због разних политичких ситуација и изузетног места

¹ Између Грка и Латина појавиле су се много раније племенске и политичке разлике, које се односе на 4. век и на премештање главног града Римског царства од стране Константина Великог из Рима у Цариград, а пре тога од освајања, пре Христа, Грчке од стране Римљана, и раније у оснивању првих грчких колонија на италијанској и француској земљи.

који је папски престо имао у њима. У овој борби двеју власти папски престо је вођен истим духом, који је имао и у тражењу ширења папске власти над целом Црквом, али је папски примат примењен углавном у односима папског престола према Црквама Истока док су теорију о двама властима примењивали углавном владари колико Истока, толико и Запада. Тако, док је теорија о двама властима водила стварању папске државе и захтеву зависности Западног царства од папског престола, захтев о примату власти водио је у расцеп између Источне и Западне цркве.

Главни узрок расцепа јесте папски примат ојачан Псеудо-Исидоровом декреталијом² и дошао је због захтева папе да целу Цркву, потчини Римској јурисдикцији. Наша источна Црква сматра као главне разлоге следеће: а) противзаконите захтеве о првенству римских папа, који су против духа Једне Свете Католичанске (саборне) и Апостолске Цркве који је у Светом Писму овековечен а очуван у седам Светих Васељенских сабора; б) увођењем новотарија које су удаљиле Римску цркву од Православне Католичанске (саборне) и Апостолске Цркве, и в) укидање одлуке Светих сабора, који једини могу садржати Истину Цркве.

Западна, пак, Црква сматра као главне разлоге расцепа непристанак источне Цркве да призна папи првенство у Цркви како их она подразумева: а) постављање апостолског првенства Петру (*de apostolici primatus in beato Petro institutione*), б) непрекидни наставак првенства римском понтифексу (*de perpetuitate primatus Petri Romani Pontificis*), в) природу и суштину првенства римског понтифекса (*de vi et ratione primatus Romani Pontificis*), г) непогрешиво вођство римског понтифекса (*de Romani Pontificis infallibili magisterio*).³

Теолошке разлике (*Filioque*) употребљене су касније, после оштрог сукоба око престола између Цариграда и Рима, иако су оне од раније биле познате. Теолошки разлози (*Filioque*), политички (оснивање папске државе и Западног царства), и римски црквени обичаји (обавезна целибат клира, вршење миропомазанја само од стране епископа, смањење Велике Четрдесетнице за једну недељу, итд.), проширили су већ постојећи понор између Истока и Запада.

² Видети страна ??, напомена ??.

³ Свети Нектарије, Историјска расправа о узроцима расцепа (на грчком), Атина, 1911. страна 7. и даље.

Тај понор био је резултат дугогодишњих црквених измена и развоја, који су још више продубили већ постојећу разлику римског и грчког духа и створили оштро противљење између апсолутистичког римског духа папског престола и саборске савести православног Истока.

Папски примат се засновао на признању првенства части за време прва три века и канонском признању првенства части римске столице у 4. веку. Првенства части свакако нису имала административни карактер до краја 4. века⁴.

Папски примат није представљао једноставну административну јурисдикцију над целом Црквом, него је током времена тежио да се дође до идентификације власти Апостола Петра са влашћу сваког римског папе. Уз сваког папу делује у цркви сам апостол Петар. Ту идеју је први пут представио папски изасланик Филип за време Трећег васељенског сабора (431. године). Њега су следили папа Лав I (449–461) и Геласије I (492–496) у својој борби против Цариградског престола. Исток је реаговао али традиција о папском примату била је већ створена. Томе су помогле и Псеудо-Исидорове декреталије (из 8–9. века). Тесном повезаношћу папског престола са франачким царевима појавило се на Западу и питање (*Filioque*)⁵. *Filioque* је први пут усвојен на Толедском сабору (589. година) и стављен у Nikeјско-Цариградски символ. Ова новотарија је уведена у 8. веку у франачкој држави и потврђена сабором 809. године. Римски папа Лав III (795–816) се супротставио томе стављајући две сребрне табле у храму светог Петра са Символом вере без додатка *Filioque*. Међутим, учење *Filioque* су временом постепено прихватили Латини. Одступања Запада постала су предмет сукоба између Истока и Запада и поводом питања о признању Игнатијевог наследника Фотија на Цариградском престолу. Подела у цркви Цариграда због овог догађаја дала је прилику властољубивом римском папи Николи I да обнови захтеве Рима према Илирику и да оснажи папски примат. Римска црква је већ постигла на Западу да буде призната као највиши законодавац, учитељ али и судија у

⁴ Видети: Ј. Мајендорф, А. Смеман, Н. Афанасијев, А. Муломзин, Примат Апостола Петра, гледиште Православне Цркве, са енглеског превео Јован Олбина, Крагујевац 1989.

⁵ Латинска новотарија о исхођењу Светог Духа "и од Сина = *Filioque*", коју је Свети Фотије окарактерисао као "јеретичку славу" и "безбожно мишљење" и "хулу Духу, у ствари, целој Светој Тројици". Видети: И. Валета, Фотијеве посланице, Лондон 1864. стр. 171, 175, 177, 191–192.

целој Цркви. Сада је хтела да то постигне и на Истоку. Источна православна црква је избегла претварање Једне Католичанске (саборне) и Апостолске Цркве у Римску цркву, или боље речено, у папску цркву, и самим тим проповедање догмата папе уместо догмата Светих Апостола.

Главни је, дакле, узрок расцепа између двеју Цркава папски примат и жеља папе да на Истоку постигне оно што је већ постигао на Западу, да буде он, највиши законодавац али и судија у целој Цркви. Већ постојећи понор између Истока и Запада проширили су још и теолошки и политички разлози као и римски црквени обичаји. Понор између двеју цркава био је резултат дуггодишњих црквених измена и развоја, који су много више сада продубили већ постојећу разлику грчког и римског духа, створивши тако противљење између папског апсолутизма и саборност православног Истока. Поводом Фотијеве канонизације одступања Запада постала су предмет сукоба између двеју Цркава, због истог питања поделила се Источна црква дајући тако прилику властољубивом папи Николи I да обнови своје захтеве према Илирику и да још више сада означи папски примат који ће и поделити на крају две Божије Цркве.

II Професор у Магнаври

Велики Фотије се појавио почетком деветог века у време које можемо да окарактеришемо као почетак и припрему за долазак Македонске династије, 867. године на византијски трон. Од 802. до 867. године, византијским царством су управљали Грци и Фригијски цареви. Непријатељи око царства не престају да прете. Стари и нови непријатељи су се појавили и на северу и на истоку, тако да су наћи византијски оци врло често морали да бране Хришћанство.

У то доба се родио босоноги отац наш Фотије у великом и познатом Цариграду, око 810. године.⁶

Велики Фотије је живео за време царева Михаила III⁷ сина Теофила⁸, Василија I Македонца⁹ и његовог сина Лава¹⁰, који су царевали од 842. до 912. године у Цариграду.

Цариград, велики и богати град тада моћне државе Византије, био је седиште многих народа, вера и занимања, како са истока тако и са запада. Сам географски положај разликовао га је од осталих градова Римске империје. Друштвено стање било је у

⁶ Ми данас не знамо тачно кад је рођен Фотије. Савремена историографија је без критичког изучавања прихватила време које је J. Hergenrother предложио, то је мало пре 827. године. Датум је свакако позан. Са друге стране ран је онај датум који је предложио Пападопулос – Керамефс, мало пре 800. године. Савремени византолог Paul Lemerle сматра правилнијом хронологијом око 810. године, и то неку годину пре, а не после, чије мишљење и делим. Ова хронологија је подупирана са скоро јаким закључцима: Фотије сматра да су патријарси Тарасије и Никифор доста старији од њега; да је лично знао Методија (843–847) чије је надгробно слово написао кад је он умро јуна 847. године; да су његови родитељи били жртве своје иконолатрије и да су умрли рано, јер, као што и сам каже (посланица ђакону Григорију P.G. 102, 877 В – С), Фотије је анатемисан од иконоборачких сабора који су осудили и Тарасија и његовог оца; због тога правом га можемо сматрати већ 837. године човеком, који је већ био познат. Све се своди на то мишљење и ако је он био млађи од Лава Математичара, међу њима није постојала велика разлика (Лав је рођен око 790–800. године). Када је он 857. године постао патријарх, већ је био дуже време протоасикрита, чин који је неко добијао у зрелим годинама. Paul Lemerle, Први византијски хуманизам (на грчком), Атина 1985, стр. 158.

⁷ Михаил III, византијски цар 842–867. године.

⁸ Теофило (829–842).

⁹ Василије I Македонац, византијски цар 867–886. године.

¹⁰ Лав VI Мудри, византијски цар 886–912. године.

њему много боље него у престоници, у Риму. Није се осећала тако велика разлика између богатих и сиромашних као у Риму. Цариграђани су били познати трговци, привредници и занатлије тадашњег света. Велика архитектонска дела, умногоме уништена од крсташа и мухамеданаца, ипак су сачувана до данас и показују моћ тадашње Византије. Познато је да су постојале цркве којих данас нема, као што су: Свети Апостоли, Студијски манастир, онда школе, болнице, хиподром и разне друге палате које говоре о раскоши Цариграда.¹¹ У таквом Цариграду и у време његове велике славе, живели су родитељи Светог Фотија. Беху то богати и знаменити људи, ревосни у богопоштовању, благочестиви хришћани. Отац му се звао Сергије, а мајка Ирина. Отац је био спатарие, чувар царског двора и цара на царском двору византијском.

Његова браћа, Сергије и Тарасије, исто су били угледни људи византијског друштва. Сергије је био спатарие, а Тарасије је био патрихије. Сергије и Ирина, родитељи Светог Фотија, имали су и две кћерке: Константину и Теодору. Брат Ирине, мајке Светог Фотија, био је ожењен сестром царице Теодоре¹² која се такође звала Ирина. А спртију Сергију, оцу Светог Фотија, рођени брат бејаше Тарасије¹³, патријарх Цариградски, председавајући на 7. Васељенском сабору 787. године где би осуђена иконобарачка јерес. Родитељи Светог Фотија, Сергије и Ирина страдали су у време гоњења од стране иконобораца. Пострадали су у време царовања иконоборачког цара Теофила (829–842).

Фотије бејаше одгајан у хришћанској породици где је поучаван врлинском животу. У младости својој задржао је честит живот врлог хришћанина, како су га и родитељи васпитавали. Био је ученик тадашњих школа у којима је учио граматику, песništво, реторику, философију и медицину.

Истицао се као добар ученик и познавалац научних грана, како међу вршњацима тако и међу старијим од себе. О томе нам сведочи Никита Пафлагонски у делу "О животу Светог Игнатија", иако је Никита био његов непријатељ.¹⁴ Многи сматрају да му је учитељ био Лав Математичар, који је из Тесалоникија до-

¹¹ Видети: Paul Lemerle, Први византијски хуманизам, наведено дело, стр. 51, 110, 137.

¹² Света царица Теодора, супруга цара Теофила (829–842).

¹³ Цариградски патријарх (784–806. године).

¹⁴ Фотије је имао још непријатеља као што су: Митрофан Смирински, Стилијан Неокесаријски, Римски папа Никола I и Анастасије, римски библиотекар, а у новија времена Борониус (17. век), J. Hergengöther (19. век) и други.

шао у Цариград¹⁵ Други, пак, кажу да је сам стекао сва та знања и велику мудрост и то зато што има мало података о Фотијевим учитељима, а сведочанства која поседујемо о његовом образовању представљају га пре као самоука. Он сам открива, и то много извора потврђује, да су његови родитељи били богати, али доказе о његовом образовању и његовим учитељима, немамо, нити од њега, нити из било ког другог извора. С обзиром да је рођен у Цариграду, и то од богатих родитеља, и да је имао на располагању књиге оног времена, свакако упућује на закључак да није био самоук. Његови непријатељи, око његовог образовања, од којих и потичу подаци, створили су сумњу јер нису имали на основу чега да га оптуже. Међутим, и он сам жели да буде окружен мистеријом. То је једна од особина његовог карактера коју нам открива његово дописивање. Сигуран је у своју вредност и тако сам штити свој ауторитет.

Имао је велике симпатије према монашком животу. О томе он сам пише: "Још од детињства имао сам жељу да будем слободан од житељских ствари и брига, и да пазим само на оно што се мене самог тиче... јер још од детињства у мени, заједно са мном, растијаше и љубав према монашком животу".¹⁶ Жеља за монаштвом није му се остварила. Због образованости и потребе, цар Михаило III (842–867) доводи га на двор против његове воље, натеравши га да прими чин протоспатрија. После тога постао је протоасикрита, први саветник и царски секретар. Као царски изасланик, био је послат од цара Михаила у Багдад да преговара са персијским калифом о престанку прогона хришћана у арапским земљама. Са њим је био и његов ученик Константин, касније познат као апостол словенски Свети Кирило.¹⁷

Али Свети Фотије иако је био запослен и оптерећен дворским пословима, увек је налазио времена за учење, писање и науку. Дело из његових млађих дана је и "Речник" (Λεξεων συναγωγη) који је имао за циљ да употпуни изгубљене или тешко

¹⁵ Немачки историчар J. Hergenröther, са којим се слаже и К. Папаригопулос, сматрају познатог математичара Лава као могућег учитеља, који је после скидања са архиепископског трона у Тесалоники (пролеће 840. – пролеће 843.) "ἐκ τῆς καθαρῆσεως ἐσχολάζειν" обновио у Цариграду своју учитељску улогу. Видети: Paul Lemerle, Први византијски хуманизам (на грчком), Атина 1985. стр 135–139, 159.

¹⁶ Писма I, 1 (P. G. 102, 585).

¹⁷ Изгледа да је за време Фотија у Цариграду постојала школа у којој су се образовали мисионари за Словене. Видети: Стивен Рансиман, Византијска цивилизација (на грчком), Атина 1978., стр. 144, превела са енглеског језика на грчки Despina Detzortzi (Ransiman Steven, Byzantine Civilization).

доступне речнике. А његово дело "Библиотека" или "Мириовивлос" је огледало анализираних класичних и средњовековних списа, које је анализирао и испитивао заједно са ученицима.

Потом је постао професор на Великој школи у Цариграду коју је основао кесар Варда¹⁸, у царским палатама званим Магнавра. Програм школе састојао се од седам предмета који су се делили на две групе, на – 1) *trivium*: граматика, реторика и дијалектика, и на 2) *quadrivium*: рачунарска вештина, геометрија, астрономија и музика.¹⁹ Не знамо даљу организацију школе али познато нам је да је геометрију предавао Теодор, астрономију Теодигије и филологију Комита.

У тој школи су се предавале философија и стара класична књижевност. Управник Високе школе био је познати Лав Математичар и философ који је предавао философију, а касније Свети Кирило (Константин).²⁰ Ту је предавао и Фотије првих година као лаик а касније и као патријарх. Био је учитељ у време мира, а и у време гоњења и прогонстава. Тумачио је Свето писмо као темељ теологије; истовремено је предавао математику, логику, филологију и философију, право, а највероватније је преносио и своја знања из медицине.²¹ Његова предавања одвијала су се као међусобни разговори са ученицима а понекад је сам предавао.²² Као добар учитељ умео је темељито да разјасни оно што ученици нису могли да схвате. Био је један дух више окренут пракси него теорији. Никада није престао да окупља око себе ученике, ни када је постао патријарх. Тамо где је живео увек је био центар високог образовања. Својим учитељским радом

¹⁸ Варда је био брат царице Теодоре и ујак цара Михаила III. Он је основао Високу школу која је у Цариграду постојала још од времена цара Константина Великог.

¹⁹ Иоанис Алексију, Свети Фотије (на грчком), Атина 1968., стр. 16. О образовању и школама у Византији видети: Paul Lemerle, Први византијски хуманизам, белешке о образовању и просвети у Византији од почетка осмог до краја деветог века (Превод Марија Пелекиду), Атина 1985. и И. Анастасију, Стање просвете у Византији у време деветог века (на грчком), Кирила и Методија, том I, стр. 29–77.

²⁰ У то доба у Цариграду постојале су још две школе: Монашка школа у Студитском манастиру и патријаршијска школа у храму Светих Апостола, које су се мање бавиле световним образовањем.

²¹ Један од његових пријатеља, именов Георгије, кога је Фотије излечио, упоредио је Великог Фотија са Хипократом. Али и Захарију, који је касније постао Митилински Митрополит, је Фотије послао лек који је он сам направио.

²² Његови ученици су се делили на три групе, три категорије. Они који су били најнапреднији, они који су постављали питања и новопросвећени. Видети: Paul Lemerle, Први византијски хуманизам, стр. 176.

Свети Фотије је успео да створи генерацију духовно учених клирика и лаика. Међу њима је био и потоњи византијски цар Лав IV Мудри (886–912), Свети Кирило кога смо већ споменули, затим Свети Никола I Мистик, патријарх Цариградски (901–907, и 912–925), ученик философ и тумач Светог Писма Арета Кесаријски (850–932), као и многи други.

Помоћу Варде Фотије је основао народне библиотеке где су дела Платона и осталих грчких драматурга била доступна свакоме. Свети Фотије је тај који је обновио класично образовање у Византији.

III. Фотије на патријаршијском престолу

Свети патријарх Методије²³ је постигао потпуну победу православља над иконоборачком јереси и управљао је Црквом Божијом са благошћу, мудрошћу и разумевањем. Он је примио у крило Цркве, све оне који су се повели за иконоборачком јереси и који су се покајали. Због тога је себи створио непријатеље који су се одвојили од њега. То су били неки изузетно строги монаси који су се називали зилоти.²⁴ Када је Свети Методије умро, за патријарха би изабран Игнатије (Никита) син Михаила I Рангаве (811–813). Он се био замонашио са својих четрнаест година, а био је у манастиру на Принчевским острвима где је касније постао игуман истог манастира. Његов долазак на патријаршијски престо подупирала је царица Теодора која га је довела на тај положај без одлуке синода.²⁵ Он је био близак кругу старих монаха (зилота), али сам никада није био човек крајности. Због тога су представници супротне стране, коју је водио епископ Сиракуски Григорије Азвеста, радо дошли на његово устоличење. Међутим, Игнатије је забранио Григорију да присуствује устоличењу и помесним сабором је свргнуо Григорија анатемисавши и његове присталице (853).²⁶

Због сукоба са кесаром Вардом коме је одбио да да Свето причешће на дан Богојављења и због тога што није пристао да Теодору, мајку цара Михаила са њеним ћеркама (857) против њихове воље замонаши; у августу 857. године патријарх Игнатије би најпре смењен, али је и сам поднео оставку на патријаршијски положај да би избегао нови раскол.²⁷

²³ Методије I, био је Цариградски патријарх од 843–847. године.

²⁴ Зилоти (акривисти), већина њих су били монаси из Студијског манастира. О зилотима и икономиста видети: В. Стефанидис, Црквена историја (на грчком), Атина, 1978., стр. 345, 346, напомена 1 и стр. 357 напомена 6.

²⁵ И. Анастасију, Црквена историја (на грчком), том I, Тесалоники, 1979., стр. 543.

²⁶ Вл. Фидас, Црквена историја (на грчком), Атина, 1977., стр. 41.

²⁷ Хр. Константиnidис, Патријарх Фотије, Отац Схизме или апостол уједињења? (на грчком), часопис "Ортодоксија" 1946, стр.225. Мисли се на схизму из времена патријарха Методија I (843–847).

Не треба заборавити да су у Византији цареви били моћни и мешали су се у црквене проблеме. Често су смењивали патријархе и доводили нове, председавали су на саборима, помагали ширење Хришћанства и покрштавање варварских народа. Због тога су стварали пометњу у Цркви, а људе које су доводили до патријаршијског положаја, често су били неподобни. Обично је то био избор способних људи као што ће се и сада десити када је патријаршијски престо остао празан више од годину дана. Тада су Михаил и Варда, да би избегли пометњу у Цркви, сазвали сабор за избор новог патријарха. Сви су осећали тешке тренутке кроз које је сада пролазила Црква. Неопходан је био човек пун мудрости и врлина, а којим би и народ био задовољан. Зато су се сви људи окренули према Фотију који је једини одговарао том положају и достојанству патријарха, једини који је био у стању да отклони постојећи раздор и измири завађене стране. Међутим, Свети Фотије иако је био човек способан и пун врлина, није прихватио патријаршијски положај, јер је осећао тешкоће тог положаја.

О томе он овако пише: "Још пре овога ја сам знао да сам недостојан архијерејског чина и пастирске дужности. Зато сам, будући вучен и присиљаван, одбијао да то примим. Плакао сам, преклињао, и све друго чинио само да не пристанем на овај насилни избор. Молио сам да ме ова чаша мимоиђе, плачући због великих брига и искушења која су ме имала снаћи. Али ништа ми није помогло".²⁸

Фотија је молио сав народ и клир, као и епископи, да прихвати тај положај. Најзад је пристао против своје воље и тада га је, на сасвим законит и канонски начин, сабор архијереја изабрао и поставио за патријарха Цариградског.²⁹ То је било 25. децембра 857. године на дан рођења Господа нашег Исуса Христа, у храму

²⁸ Цитирано код: Ј. Поповић, Житија Светих за фебруар, Београд 1973., стр. 92, Писма I, 6 (P.G. 102, 624)

²⁹ Свети Нектарије Егински у свом историјском делу чији пун наслов на грчком гласи: ΜΕΛΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ περί τῶν αἰτιῶν τοῦ σχίσματος τῆς διαίωσις αὐτοῦ καί περί τοῦ δυνατοῦ ἢ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολικῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς, Атина, 1911. о узроцима раскола, закључује да је избор Фотијев за патријарха (858. године) био потпуно законит и канонски, јер је Фотије изабран после скоро једногодишњег упражњења престола, и то од стране законског Сабора. Видети: Атанасије Јевтић, Свети Нектарије Егински као историчар Цркве, Богословље 1 и 2, Београд 1975. године, стр. 102

Божије Премудрости (Света Софија) у Цариграду.³⁰ У року од шест дана он је од лаика постао патријарх, пролазећи брзо све степене свештенства, сваког дана по један. Првог дана он постаде монах, другог чтец, трећег ипођакон, четвртога ђакон, петог презвитер и шестог епископ.

Долазак у року од неколико дана једног лаика на највиши степен јерархије наше Цркве зове се: "ἀφροα χειροτονία" (наједно хиротонија). Његову хиротонију је извршио митрополит Сиракуски Григорије Азвеста,³¹ Евлампие Апамијски и Василије Гортински.

Чињеница је да је Фотије постао патријарх за шест дана и чињеница да патријаршијски престо Цариграда био празан, јер Игнатије није дао оставку на свој положај,³² нити је пак био избачен од стране синодског суда, сачињавале су главне приговоре и закључке Фотијевих непријатеља у следећим дугогодишњим оптужбама изрицаним у византијској Цркви.³³

Међутим, избор Фотијев за патријарха прихватио је сав народ, монаштво и клир, без обзира на претходне њихове несугласице. У њему су видели правог човека који би гарантовао за праву веру, пастира који се није раније мешао у међусобне свађе, који би сада могао да измири завађене стране и донесе Цркви мир и јединство.

У својој црквеној политици Свети Фотије је следио пример његових претходника Тарасија, Никифора и Методија. Као и они, тако је и Фотије био погођен за зилота, који нису признали његов избор за патријарха као канонски јер су остали на страни Игнатија. На тај начин створене су две групе, од којих је једна била уз Фотија, а друга уз збаченог Игнатија. У то доба, и то само неколико месеци пре него што ће Фотије да дође на патри-

³⁰ Мишљења око датума доласка Фотија на патријаршијски престо су подељена. Грчки историчар-византолог Иоанис Карагаианопулос у свом делу "Историја Византијске државе", стр. 270, а с њим се слаже и отац Јустин Поповић, Житија светих за фебруар, сматра да је Фотије дошао на патријаршијски положај 25. децембра 858. године.

³¹ Григорије Азвеста је био митрополит града Сиракузе на Сицилији који је побегао у Цариград због напада Арапа на Сицилију. Био је велики пријатељ патријарха Методија (843–847) и Светог Фотија.

³² Мишљење Никите Пафлагонског да Игнатије није дао оставку види у делу "О животу Светог Игнатија" (P.G. 105, 505).

³³ И. Карагаианопулос, Историја Византијске државе (на грчком), том II, Тесалоники, 1987., стр. 270.

јаршијски престо, у Римској Цркви би постављен Никола I, човек горд и властољубив, предузимљив као политичар који је имао за циљ успостављање папске државе у целој Васељени.

Патријарх, Фотије је одмах по доласку објавио да нема ништа против збаченог Игнатија, на тај начин покушавајући да измири ситуацију и припомогне миру у Цркви. Али Игнатије је објавио рат Фотију. Тада је кесар Варда одговорио силом. Истерао је све Игнатијеве присталице са њихових места, неке је притворио а неке је чак и прогонио.

Они који су остали слободни окупили су се у храму Свете Ирине, свргнули су и анатемисали Фотија и његове присталице. Тада је Варда прогнао Игнатија, прво на острво Тиверинт, после на Митилени и затим га вратио на Тиверинт (новембра 858. године).³⁴ Фотије је на то одговорио сабором у храму Светих Апостола, који је скинуо и анатемисао Игнатија (пролећа 859. године) и ослободио оптужбе Григорија Азвеста.³⁵

Све што се дешавало одмах по Фотијевом доласку на Цариградски престо имало је велики утицај на односе између Истока и Запада. Тада је он, по старом црквеном обичају, писмом известио о своме избору римског епископа и сва четири источна патријарха (859. године), тражећи да га признају.³⁶

Посланицу је носио у Рим царски изасланик који је носио папи и личну посланицу цара, којом му је тражено да призна Фотија и у којој га моли да пошаље своје људе ради сабора. На сабору је требало да се потврди избор новог патријарха и да се реше проблеми створени после иконоборства и проблеми око борбе против јереси павликијана.

Царски изасланик је стигао у Рим почетком 860. године. Тамо је наишао на пријатеље збаченог Игнатија, које је водио јеромонах Теогност и који су тражили од папе Николе да не призна избор Фотија за Цариградског патријарха, а такође да тражи од цара Михаила да врати Игнатија на патријаршијски престо.

На почетку, папа се двоумио око њихова мишљења, а највише се двоумио да се умеша у проблем унутар Цариградске Цркве. Убрзо, његово славољубље је удаљило његове недоумице. Његова жеља да влада свим црквама и да буде први над свим

³⁴ Migne, P.G. 105, 513 и даље. (Nicetas–David Paphlagonis, Vita S. Ignati archiepiscopi Constantinopolitani, Mansi, XVI, 209–92; P.G. 105, 487–574).

³⁵ И. Карагианопулос, Историја Византијске државе, нав. дело, стр. 270, 271. (Живот Игнатија P.G. 105, 513).

³⁶ Migne, P.G. 102, 593–618.

епископима довела га је до тога да "измисли" првенство римских епископа у цркви и у целом свету и то је подупирао погрешно тумаченим стихом Матејевог јеванђеља (гл. 16, 18). Колико је било властољубље овог човека види се и из тога што је почео да употребљава и некакве лажне декрете, такозване "Исидорове декреталије".³⁷

Заражен таквим мишљењима папа Никола одговара Цару и Фотију. Цару пише да шаље двојицу посланика, Родоалда Портског и Захарија Анагнија да тачно сазнају догађаје и да га обавесте како би могао праведно да суди. Никола се противи због скидања Игнатија са трона без мишљења римског епископа. У другом писму, патријарха Фотија назива "Цариградским епископом", пише да слави Бога и радује се због његове вере и православног исповедања његовог. Али противио се због његовог брзог доласка за епископа. Зато, пре него што сазна од његових посланика шта се тачно десило не би хтео да потврди Фотијев избор.

Неколико дана после доласка посланика у Цариград, стигли су папини легати. Кад су испитали ствар и видели да се Игнатије не може вратити, обратили су се Фотију. Папини легати и представници осталих архијереја, који су у међувремену стигли у Цариград, сазвали су сабор 861. године у Храму Светих Апостола. Сабору је присуствовало три стотине осамнаест отаца у помен броја Светих Отаца Првог Васељенског Сабора. Овај сабор, заједно са оним из 859. године, назива се Прводруги Сабор и његова света правила налазе се међу светим канонима Православне Цркве.³⁸ Ја лично, да бих нашао логично објашњење имена тог

³⁷ Лажни документи, звани "Псевдоисидорови декрети", сачињени на Западу, око 850. године. Садрже измишљена писма древних папа Климента I, Силвестра I и других, у којима се истиче тобожња неограничена власт и права римских епископа у Цркви и целом свету. Доказано је да су оне лажне, мада су помогле да се уздигне папска власт на Западу, почев од времена папе Николе I. Имамо још две лажне збирке у вези са папиним ауторитетом а то су: "Дар Константинов" (Donatio Constantini) из VIII века, који се заснива на познатој "Legenda Sancti Sylvestri" која је створена после краја V века, као апокрифни текст о папизму. На основу те легенде сачињен је 754. године лажни документ познат као Donatio Constantini, у коме се говори да је цар Константин, одлазећи из Рима у Цариград, предао Рим и цео Запад на руке папи Силвестру I (IV век). Трећи декрет који је тек касније коришћен је "Декрет Грацијанов" (Decret Gratien), из XII века.

³⁸ Ј. Поповић, Житија светих за фебруар, Београд 1973. године, напомена број 2, стр. 95. Мишљење архимандрита Иоаниса Алексију, која се налазе у његовој књизи "Велики Фотије" (на грчком) Атина 1968, стр. 38, су да се тај са-

Сабора, додаћу једну везу између та два сабора (оног од 859. и овог од 861. године). Сабор из 861. године потврдио је, али и ојачао, одлуке сабора из 859. године против Игнатија и тиме се на неки начин представља као први и други сабор храма Светих Апостола.

На сабору је примљен за законитог и канонског патријарха Свети Фотије и потврђено је скидање Игнатија. А са тим су се слагали и папини легати. Игнатије је био осуђен зато што је противзаконито дошао на Цариградски престо, био је постављен од царице Теодоре а не од сабора епископа. Он није био на другом заседању а ћутао је на трећем. Други део сабора се бавио иконоборачком јереси коју су сви осудили, а потврдили су свети Седми Васељенски Сабор.

На том сабору испитано је седамдесет два сведока и због тога је највероватније рад сабора проширен на више скупова. Сабор је донео 17 светих канона, којима се непослушни монаси и епископи доводе у послушност црквеном поретку и предању.³⁹ Одлуке сабора су послате папи заједно са одговорима цара Михаила и патријарха Фотија. Њих је однео први секретар Лав. Одлуке сабора, на жалост, изгубљене су, али сведочанство за њихов садржај спасли су наш Никита Пафлагонски, Теогност, Анастасије Библиотекар, Стилиан и други.⁴⁰

бор зове Прводруги због тога што је сабор привремено прекинуо рад и опет је наставио са радом. Од познатог грчког историчара Василиса Стефанидиса који се бавио питањем тог сабора, видети: "Ново објашњење имена Прво-другог сабора (861)" (на грчком), часопис "Екклесија" 1947. године, 24, 132-134 сазнајемо цео историјат имена тог сабора. Да се сабор из 861. године представља као други први Васељенски сабор, други први, који је исто прво-други, односно да је тај сабор по свему и што се вредности тиче сличан са првим Васељенским Сабором и то представља правилно објашњење имена прво-други (Prima-secunda), закључује професор В. Стефанидис.

³⁹ Сматрам да је битно забележити кратак преглед седамнаестог канона који гласи: "Тако ће се од сада и код нас саборском одлуком завести обичај да се нико од лаика не узводи одмах на степен епископа". Видети: превод са грчког језика Архимандрита Никодима Милаша, Зборник Правила Светих Апостола, Васионских и помјесних Сабора и Светих Отаца, која су примљена православном црквом, Задар, 1884., стр. 215-224.

⁴⁰ Вл. Фидас, Црквена историја (на грчком), нав. дело, стр. 45. Одлуке овог сабора су уништене 869. године наредбом лажног осмог Васељенског сабора. Са грчке стране немамо никаквих докумената о споменутих саборима. На срећу, постоји кратак преглед одлука и то првих скупова (где је испитано Игнатијево питање) које се налази у канонском зборнику направљеном у 11. веку од кардинала Deusdedita. Тај зборник је први пут јавно огласио Martinucci. Друго издање је направљено у Paderborn 1905. године, од W. von Glanvell.

У посланици, коју је Фотије одао папи, заједно са одлукама сабора, Фотије ставља акценат на то да је он силом примио патријарашку власт и у наставку уклања тужбу да је брзо дошао на престо противно црквених канона. У Источној Цркви не постоји црквени закон који то забрањује. На исти начин су постављени на патријарашку дужност прс Светог Фотија Нектарије (381–397), Павле III (688–693), Тарасије (784–806) и Никифор I (806–815). Али и на Западу су изабрани лаици за епископски положај, као што је Амвросије Медиолански и Константин, брат војводе Гота, који је 768. године за један дан постао ипођакон, ђакон, презвитер и епископ, затим папа римски за годину дана.⁴¹ У наставку своје посланице Фотије вели да потпадање епархија Јужне Италије и Илирика под јурисдикцију Западне Цркве је одбачено, не са његове стране већ од стране самог цара. На крају, тражи да се не примају од папе клирици који долазе у Рим без препорученог писма. Такве ствари, вели Фотије, не могу бити повод за расцеп црква. Постоје друге ствари као оне што се вере тиче, од којих довољно је мало скренути и направљен је смртни грех.

Када је папа Никола I добио одлуке Сабора и посланице, видео је како му се руши план папске власти над целим светом. Наљутио се на своје легате који су потписали одлуке сабора и одмах је написао писмо цару и Фотију, кога сада не назива епископом, покушавајући да докаже папско првенство. Папа, код кога су дошли игнатијевци 18. маја 862. године, сматрајући себе као поглавара целе цркве, упути патријарсима и осталим епископима Истока општу посланицу у којој он нити скидање Игнатија, нити устоличење Фотија не признаје "*nec Ignatium inter depositos reputamus... nec Photium in episcopali ordine annumeramus*".⁴² Томе следи дописивање између папе и цара у коме цар не признаје Николу као врховног судију који треба да суди, да ли треба признати или не Фотија и Игнатија. Цар признаје Фотија за канонског патријарха и то сматра да је довољно и да може да затвори

Видети Хрисостомос Константиридис, Патријарх Фотије, отац схизме или апостол уједињења? (на грчком), часопис "Ортодоксија", 1946., стр. 308. *Acta Concilii Primi et Secundi* (859, 861). *Deusdedit Card., Collectio Canonum* (ed. W. von Glanvell), Paderbon, 1905., str. 603-616; Mansi, XVI, 536-549 (канони).

⁴¹ Анд. Димитракопулос, Историја схизме (на грчком), Leipzig, 1867., напомена на страни 4.

⁴² Хр. Пападопулос, О научној активности великог Фотија патријарха Цариградског (на грчком), Атина, 1912., стр. 25, 26.

случај. Са друге стране, властољубиви папа Никола, који је тврдио да је од Господа добио власт над целим светом, дакле и над целом Црквом, није хтео да призна Прводруги сабор и тражи да Фотије и Игнатије дођу у Рим да им он лично суди и реши случај. На то цар не одговори. Тада папа Никола шаље по својим људима у Цариград нове понижавајуће посланице не само цару, већ целом клиру. Они нису били пуштени да уђу у град и вратили су се у Рим. Тада папа Никола I сазива сабор у Риму 863. године, по доласку Игнатијанског игумана Теогноста у храм Светог Петра.⁴³ На том сабору свргнут је Фотије с образложењем да је незаконито рукоположен и крив за прогон игнатијанца.⁴⁴ Папа осуди своје легате који су били послати на сабор 861. године, јер су потписали одлуке сабора, немајући папину наредбу. Захарија одмах разреши дужности а Родоала следеће, 864. године.

Папу Николу I, односно политику Свете Столице, сигурно није интересовао сукоб између Фотија и Игнатија, нити канонски проблем који се појавио свргнућем Игнатија и устоличењем Светог Фотија. Источна Црква је решила оба ова проблема на канонски и легалан начин, сабором и у складу са одлуком Васељенских Сабора. Властољубив и славољубив, какав је иначе био, папа Никола уочио је јединствену прилику да реши у корист Западне Цркве два случаја: случај Сицилије и Калабрије (Јужна Италија) и случај Илирика, великих епархија, које су византијски цареви у прошлом, VIII веку ставили под јурисдикцију Цариградске патријаршије.⁴⁵

Трећи случај за који се интересовала Света Столица био је покрштавање Бугара међу којима су се већ налазили мисионари Западне Цркве, франачког царства и Цариградске патријаршије.⁴⁶ Било је свакако у интересу Западне Цркве да узнемири Источну Христову Цркву, тако да она касније не може да се буну против империјалистичке политике Рима. Да је Западној Цркви успело да покрсти Бугаре, онда би то била двострука победа: она би преко Бугара могла да врши индиректан утицај на Византијску Цркву, а римски мисионари, имајући привилегије у Бу-

⁴³ Сабор се преместио због врућине у храм Спаситеља Латеранског, видети: Вл. Фидас, Црквена историја (на грчком), нав. дело, стр. 47.

⁴⁴ Acta Synodi Romanae 863. M.G.H. Ep. VI, стр. 518–523.

⁴⁵ За време Византијског цара Лава III Исавријанца (717–741).

⁴⁶ Василиос Лаурдас, Патријарх Фотије и његово доба (на грчком), часопис "Григорије Палама", Тесалоники, 1955. стр. 69.

гарској, могли би да истерају Франке, који су стигли до Хрватске и Бугарске према југу, до Паноније, Моравске и Боемије, источно и северосисточно. Али за Цариград је покрштавање Бугара било питање живота или смрти, јер Грчко Царство никоме није могло да дозволи да се пред његовом капијом развије било која политичка или културна сила. Са надом да ће Игнатије бити склонији интересима Свете Столице што се Илирика и Бугарске тиче него што би Фотије био, папа Никола није признао новог патријарха и настојао је на сваки начин да врати Игнатија.⁴⁷

Ово су биле карактеристике унутрашњег и спољног стања Византијске Цркве, стања које је често било проблематично због људског славољубља, али и политике једне Божије Цркве. Да ли је била крива Западна Црква у целини или човек који је управљао том Црквом остаје да се види. Односи између Рима и Цариграда су достигли свој врхунац али још увек није долазило до удаљавања између две Цркве. Међутим, било је очигледно да и најмања варница може да проузрокује експлозију која би поделила Једну и Свету Христову Цркву. Та варница је запаљена покрштавањем Бугара и Словена Велике Моравске. Свети Фотије се ту нашао као бранилац Хришћанства и целе Источне Цркве. Нападнут од стране свог брата у Христу и саслужитеља није се жалио већ је настављао своју многострану борбу, борбу за Христову Цркву.

⁴⁷ Исто, страна 70.

IV Ширење хришћанства у време Светог Фотија

Док је папа Никола у Риму гледао како да задовољи своје властољубље и како да себи потчини Источну Цркву, због чега је признао Игнатија верујући да ће бити погоднији него Фотије, дотле је Свети Фотије на Истоку радио велико јеванђелско и апостолско дело Божије. Тесна сарадња, која се развијала током времена између Фотија, Михаила и Варде, уродила је плодом.

Византијци за кратко време успевају да претворе царство које је сада било слободно од остатака иконоборачке јереси, у највећу силу Средњег истока. Године 860. византијска војска побеђује Арапе код Самосате, истерује арапску поморску војску и учвршћује опет Анкару и Никеју. У међувремену, Византија први пут упознаје снагу Словена, односно Руса са севера који 18. јуна 860. године,⁴⁸ под вођством кнеза из Кијева, Асхолда или Осколда и Дира који са 12.000 војника нападају Цариград лаким лађама док се цар Михаило борио против Арапа. Грке је спасла велика бура која је потопила њихове лађе те је град тако спасен.⁴⁹

⁴⁸ Видети: Migne, P.G. 105, 516 и даље.

⁴⁹ За тај напад сведочанства добијамо од: Повест временних лет (изд. Лихачев Д, – Романов Б.), Ленинград, 1950., год. 6374 и Син. Теоф. P.G. 109, 209–212. Кедринос (Скилитзис), P.G. 121, 1057. Зонарас, P.G. 135, 25–28 и др.

1. Крштење Руса

Велика држава Руса дугује свој напредак Скандинавцима Варјазима, народу званом Рос, који је под вођством Рурика дошао до места око Кијева средином IX века и остао тамо.⁵⁰ Словенима које су ту затекли дали име Руси, а од њих су примили језик. Од Кијева, који су освојили 864. године и који је постао њихов центар спустили су се јужније до Дњепра и Мраморног мора.⁵¹ Руси су дошли у контакт са Хришћанством још раније преко својих трговаца, који су трговали са Византијом, преко Византинаца и Гота са Крима, као и преко њихових саплеменика Варјага, плаћеника у византијској војсци;⁵² Фотије сведочи да су постојали Руси хришћани. Руси су после свог пораза код Цариграда дошли у додир са Хришћанством где их крштава тадашњи патријарх Фотије, а касније и Игнатије. У своју државу су се вратили као хришћани са једним епископом⁵³ који је проповедао Јеванђеље руском народу. Покрштавање једног дела руског народа у ово доба повезано је са причом да су се Руси крстили после једног чуда: Руси су сумњали у Божанско порекло Јеванђеља, па је једно јеванђеље бачено у ватру и оно није изгорело. Али, пре би могло да се каже да су се крштавали ради својих трговачких интереса у Византији.

Ово је само било делимично крштење, а коначно је било 988. године за време кнеза Владимира (991. године) који је увео Хришћанство у своју земљу као званичну религију. Владимирово дело је наставио његов син Јарослав Мудри (+1054).

⁵⁰ Рос (Βαράγιοι=странци), норманско (немачко) племе.

⁵¹ И. Анастасију, Црквена историја (на грчком), том I (I–XI), Тесалоники, 1979., стр. 575.

⁵² Исто, стр. 575.

⁵³ Грчки хронографи веле, да је, ако не већ епископ кога је са њима послао Фотије, а Фотије сведочи да им је послао епископа под именом Михаила (+991), то је епископ кога је послао поново постављени патријарх Игнатије. Мишљење да је Михаил био послат од стране Фотија у Русији деле и Голубински Е.Е., Историја Руској Церкви, том А'а, Москва 1901, стр. 278–281, у Шахматов А.А., Корсунскаја Легенда, 1100, видети Власиос Фидас, Црквена историја (на грчком), Атина, 1977., стр. 354.

2. Крштење Хазара

Те исте, 860. године имамо и другу мисију Византинаца међу Хазарима. Хазари, несловенски, него турски народ, насељавао је област Chersonesus turica, на данашњем Криму и северно од Крима. Били су познати под именом Скити и говорили су словенским и руским језиком. Ту где су Хазари живели мешале су се три религије: хришћанство, јудеизам и ислам. У IX веку утицај јудеизма и ислама био је велики. Када су фанатични Јудеји и мухамеданци хтели да завладају овим земљама, Хазари, који су раније дошли у додир са Византијом, окренули су се Источном царству.

У складу са историјским изворима које ми данас поседујемо,⁵⁴ Хазари су послали своје људе у Цариград да саопште цару: "Ми пре свега знамо Једнога Бога, који је над свима, и Њему се молимо клањајући се према истоку, али при томе држимо и неке ружне обичаје. Јевреји нам саветујемо да примимо њихову веру, и већ су многи од нас примили јеврејску веру. Тако исто и Сарацени нас наговарају да да примимо њихову, мухамеданску веру, говорећи нам да је њихова вера боља од свих осталих народа. Ради тога и од вас, са којима одржавамо старо пријатељство и љубав, иштемо савет, и молимо вас га нам пошаљете неког ученог мужа, и ако он изобличи Јевреје и Сараcene, ми ћемо примити вашу веру".⁵⁵

Исте, 860. године, патријарх Фотије, после договора са царом Михаилом III и кесаром Вардом, одлучи да им пошаље ученог Константина Философа који је, пошто је научио језик Хазара, у јесен 860. године пошао у земљу Хазара.

Тамо их дочека велики хаган са својим великодостојницима који су са поштовањем слушали разговоре које је Константин

⁵⁴ Анастасију Иоанис, Живот Константина – Кирила, Живот Методија, Живот Климента Охридског, Том IV, Тесалоники 1968.

⁵⁵ Јустин Поповић, Житија Светих за мај, Београд 1974, стр. 255–256 и оригинал текст на грчком се налази код: Иоанис Анастасију, Живот Кирила–Константина, Живот Методија, Живот Климента Охридског (на грчком), Тесалоники, 1968, стр. 127.

водио са Јеврејима и мухамеданцима. Великом способношћу свети Кирил сруши идеологију својих саговорника говорећи им о Месији и о његовом спасилачком делу. Објашњава им учење Светог Писма и хришћанска предања.

На крају, Хазари са хаганом одговоре, "Ми нисмо непријатељи себи, и ево одлучујемо: од овога часа, ко хоће и ко може, нека, пошто промисли, приступи крштењу. А ко се буде клањао према западу (незнабошци), или врши јеврејске молитве (Јевреји), или држао сараценску веру (мухамеданци), тај ће добити брзу смрт".⁵⁶

Због ових успешних полемика светог Кирила и Методија, који је иначе пошао са братом у земљу Хазара, до њиховог повратка у Цариград (861. године) крстило се око 200 припадника овог народа, оставивши тако идолске гадости.

Хришћанство се међу Хазарима одржало до потпуне пропасти њихове државе 1016. године. Међутим, време крштавања Хазара не зна се тачно. Пошто сам наишао на податак код Јевсевија Поповића у његовој Црквеној историји да је покрштавање Хазара било између 856. и 860. године, и код Јустина Поповића: "... тада цар Михаило, по савету свјатјејшег патријарха Игнатија...",⁵⁷ мислим да је то вредно помена и расправе. Ако је покрштавање Хазара било између 856. и 858. године, јер по неким изворима Свети Фотије је дошао на свој положај 858. а не 857. године, онда је покрштавање сигурно било за време патријарховања Игнатија. Ако је било 859. или 860. године, онда је за време патријарховања Светог Фотија. Међутим, остали подаци којима сам располагао сведоче да је то било 860. године,⁵⁸ што значи да је опште прихватљиво да је покрштавање Хазара извршено за време Светог Фотија, дакле око 860. године.

⁵⁶ Јустин Поповић, Житија Светих за мај, Београд 1974, стр. 268.

⁵⁷ Јустин Поповић, Житија Светих за мај, Београд 1974, стр. 256

⁵⁸ Видети: Атанасије Јевтић, Свети Равноапостоли Кирило и Методије, часопис "Богословље", Београд, 1977., стр. 20.

3. Крштење Словена

Моравска, која је обухватала углавном територију данашње Чехословачке, била је настањена Словенима и потпадала је под власт Карла Великог, а после његове смрти постаје део франачке државе под владавином краља Лудовика Германика (845–876), унука Карла Великог. Моравски кнез Растислав или Ростислав (846–870) проширио је границе своје државе и створио политички самосталну Велику Моравску. Али, на њега су вршили притисак, са запада Франци, а са истока Бугари са којима се граничио (граница је била река Тиса).

Лудовик Германик који није успео да покори Растислава тражи и склапа савез са Бугарима. Тада се Растислав прво окреће папи Николи I и од њега тражи помоћ. Међутим, Никола I не желећи да учествује у томе, одбија да помогне, највероватније да не би пореметио односе са Лудовиком, чији савез са Бугарима види као отворени пут према Цариграду. Тада се Растислав који је хтео по сваку цену да одржи самосталност своје државе, обраћа Византији и тражи тајни савез који би се заснивао на источном преокрету његове цркве и византијском просвећивању свог народа. Хришћанство је у Моравској већ било познато од франачких и латинских свештеника.

Растислав тада већа са својим кнезовима⁵⁹ и народом Моравске, шаље изасланике византијском цару Михаилу III казавши му: "Наш народ је одбацио назнабоштво и држи хришћански закон. Само у нас нема таквог учитеља који би нам веру Христову објаснио на нашем језику. Видећи то, друге земље пожелеле да иду за нама. С обзиром на то, господару, пошаљи нам таквог епископа и учитеља: од вас у све земље добри закон исходи".⁶⁰

Када је цар чуо за њихову молбу, позвао је патријарха Фотија да га подробно обавести о свему. Осетили су да им Бог отвара нека нова врата: земљу која је спремна да прими Божанску реч; за то сејање најбољи су били Свети Кирило и Методије које је

⁵⁹ На том већу учествовали су и Коцељ из Паноније и Светопук из Словачке (иначе Растислављев нећак).

⁶⁰ Живот Константина – Кирила, глава XIV, стр. 141.

цар одмах позвао да дођу и замолио да оду у Моравску и понесу собом много поклона. Пре поласка, као и обично, Константин се моли Богу и одржава пост од четрдесет дана. Уз помоћ Светог Духа Константин измисли словенску азбуку и тако изгради језички мост између православних Грка и Словена. Затим преводи са грчког свештене књиге на словенски језик помоћу блаженог Методија.

Свети Кирило са братом Светим Методијем и са неколико способних ученика, пошао је из Цариграда у Моравску првом половином 863. године. Они су са собом понели свој превод на словенски језик: јеванђеља (јеванђелистар за богослужбену употребу, а вероватно и цело тетрајеванђеље), богослужбене одељке из апостола, литургију, псалтир и изабране службе црквене.

Света Браћа су наставила свој преводилачки рад и превела часослов, евхологион и друге богослужбене, хагиографске и омилитичке текстове Светих Отаца, неопходне за богослужење и уопште проповедање Хришћанства.⁶¹

У Моравској су их радо примили кнез Коцељ (или Хоцељ) у панонској Моравској, Светопук (или Свјатополк) у Словачкој и Растислав у правој Моравској, као и сав народ.⁶²

Света Браћа су у Моравској одмах почели са радом, у којој су иначе остали од 863. до 867. године, подижући цркве, отварајући словенске школе а нарочито су мисионарили употребом словенског језика при богослужењу. Убрзо су подигли један манастир, код Велеграда, где су њихови ученици учили и где се радило на даљем превођењу богослужбених и светоотачких текстова. Ту су будући свештеници учили богослужење на словенском.

Онда су пошли у Панонију, којом је владао словенски кнез Коцељ (861–874),⁶³ велики љубитељ словенских књига. Он је омогућио Светој браћи мисионарски рад међу Панонским Словенима. Овде су прилике биле сличне онима у Моравској. Хришћанство је већ било раширено јер је Панонија припадала јурисдикцији салцбуршко–немачког бискупа.

Коцељ им је одмах дао педесет учитеља да код њих уче словенско богослужење како би били спремни за рукоположење. Кирило и Методије су мисионарили око пола године у Панонији

⁶¹ Атанасије Јевтић, Свети Равноапостоли Кирило и Методије, нав. дело стр. 23.

⁶² Јевсевије Поповић, Опћа црквена историја, Сремски Карловци, 1912., књига I, стр. 712.

⁶³ О кнезу Коцељу видети: F. Grivec, Slovenski knez Kocelj, Ljubljana, 1938.

и у лето 867. године кренули су на пут ка Цариграду или ка Риму, преко Аквилије и Венеције (боравили су у Блатенском манастиру, на Блатном језеру).⁶⁴

У Моравској, као што рекосмо већ су се налазили свештеници франачке државе, који су се противили грчким клирицима и њиховом, за њих новом учењу које су Грци увели: увођењу словенског језика у богослужењу, избацавању *Filioque* и увођењу "источних обичаја". Разуме се да се Методије, као што је и природно, држао источног учења о исхођењу Светог Духа само до Оца.⁶⁵ То је било време велике борбе између папе Николе I и патријарха Фотија и било је лако да се на Западу грци оптуже као јеретици. Осим тих споменутих проблема, требало је рукоположити за свештенике и многе ученике које су Кирило и Методије спремали за свештеничку службу. Због свега тога Кирило и Методије 868. године иду у Рим где на папској столици налазе папу Адријана II. Он се сложио са њиховим начином рада, и тражио је само да се Апостол и Јеванђеље прво читају на латинском а после на словенском језику. Такође је дозволио Символ Вере без додатка *Filioque*, јер ни Римска црква у ово доба није имала тај додаток. Додатак *Filioque* у Символу Вере имала је Франачка Црква која је преко својих свештеника увела *Filioque* у Моравску Цркву.⁶⁶

Спорило се о словенској азбуци коју је Константин увео, да ли је то ћирилица или глагољица. Нама је познато да у Кирило и Методије знали словенски језик, свакако словенски језик којим су Јужни Словени тада говорили. Браћа су сачинила такозвани "глагољички" словенски језик, а највећи број слова био је узет из грчког језика.⁶⁷ Данас се узима да је глагољица старија и уједно оно писмо, које је Кирило саставио. Света Браћа Кирило и Методије, које са правом отац Атанасије Јевтић назива Равноапостолима,⁶⁸ својим просветитељским делом у Моравској и Панонији су у словенским државама дубоко укоренили Византијску цивилизацију, која је временом донела богате плодове. Већ

⁶⁴ Атанасије Јевтић, Свети Равноапостоли Кирило и Методије, нав. дело, стр. 25.

⁶⁵ Слично о овоме је говорио и писао патријарх Фотије, који је био учитељ Свете Браће у свом делу, "О мистагогији Светог Духа", Migne, P.G. 102. 263-391.

⁶⁶ Василиос Стефанидис, Црквена историја (на грчком), Атина, 1978., стр. 403.

⁶⁷ Исто, стр. 402.

⁶⁸ Атанасије Јевтић, Свети Равноапостоли Кирило и Методије, нав. дело стр. 17-37.

од првих дана својим доласком су припремали стварање самосталне, католичанске – саборне Цркве Христове међу словенским народима. Рад Светог Кирила је, гледано са свих страна, остварење једног Грка. Само философ кога је узгајио дух грчког антропизма, могао је да да, како је био Грк, Словенима писмо. Својим уласком у Православље, који се десио у најбоље време византијске цивилизације, Словени су добили прилику да изблиза упознају рад једне потпуно оформљене државе као што је била Византија за време цара Михаила III и Светог Патријарха Фотија.

4. Крштење Бугара

Како је време пролазило, Византијско Царство постаје велика сила и на балканском полуострву. У томе ће много помоћи, као што ћемо видети и Моравски кнез Растислав.

Богорис (или Борис I), цар бугарски (852–888)⁶⁹ у Тулу поред Дунава (Аустрија), потписао је савез (862. године), као што смо већ споменули, са Лудовиком Германиком, унуком Карла Великог када му је предложено да се крсти, али за његово крштење указаће се прилика тек касније. Савез између Бугара и Немаца окренут је против моравског кнеза Растислава. Он се обраћа Византији и тражи савез који ће одмах бити склопљен. Глад која је настала у Бугарској била је повод за рат између Византинаца и Бугара (863–864). Борис у том рату бива побеђен и на копну и на мору, због чега је морао да се преда Византији и потпише мир. Тако је он био принуђен да прими Хришћанство. Пуномоћник патријарха Цариградског Фотија, обавио је крштење а Византијски цар Михаило III, као кум био је заступљен преко изасланика (864. или 865.).⁷⁰ Постоји и друга верзија овог догађаја по којој је Богорис I отишао у Цариград, где га је крстио тадашњи патријарх Фотије, сам цар је кумовао, и Богорис је на крштењу добио име Михаило.⁷¹

Позната прича, према којој покрштавање Богориса и бугарског народа би због његове сестре Марије која је била у ропству у Цариграду и тамо одгајана као хришћанка "παρά τῶν Ῥωμαίων μὲν αἰχμαλωτισθεῖσης ποτὲ, κατεχομένης δὲ νῦν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως αὐλή" (једном је заробљена од Римљана, и сада је држе у царском двору),⁷² сматра се данас невероватном јер за претпостављено време није познато да је постојао рат између Бугара и Византије који су Бугари изгубили. Заувек се одбацује и казивање према коме је покрштавању Богориса помогао словенски

⁶⁹ Видети: В. Гюзелев, Княз Борис Първи, С. 1969.

⁷⁰ Василиос Стефанидис, Црквена историја, нав. дело, стр. 400.

⁷¹ Јевсевије Поповић, Опћа црквена историја, нав. дело, стр. 710.

⁷² Continuatus, издање Von, стр. 162 и даље.

Апостол Методије, страхом, који је био код њега изазван сликањем Страшног Суда.⁷³

Најважнији историјски извор о покрштавању Бугара је Симеон Магистар, који је био ближи догађајима од свих осталих. Он једноставно каже: "ος (Βογορις), εις το ιδιον επιστρεψας, δια ζωγράφου. Μεθοδδίου λεγομένου, την κρίσιν και ανταπόδοσιν εν τω οικω αυτου γραφήναι πεποίηκεν" (и кад се (Богорис) вратио у своје, сликаром, који се звао Методије, у његовој палати сликао Страшни Суд) (стр. 665).⁷⁴ Не ради се дакле о словенском Апостолу Методију, него о неком другом Методију који је био иконописац, а највероватније монах коме је Богорис, који је већ био хришћанин, дао да слика религиозну икону у двору ради украса. Та икона није помогла његовом крштењу, него је била резултат његовог крштења.

Богорис се крстио, а са њим и сав његов народ.⁷⁵ Истовремено је Богорис истерао из Бугарске франачке и римске свештенике. Планови папе Николе I падају сада у воду. Илирик и Бугарска припадају сада Цариградској Цркви. Грчки свештеници који су већ били тамо, као и нови који су послати од патријарха Фотија, својим примером и речју Божијом исповедају свугде Једног и Истинитог Бога, а Бугари примају поуку Божије Истине, остављају идоле, и са вером у Бога на хиљаде се крштавају.

У то доба, патријарх Фотије шаље новом хришћанском цару посланицу. У њој му објашњава како треба да живи и у шта треба да верује веран вођ.⁷⁶ Ова предивна Фотијева посланица опет нам открива водећу мудрост Јерарха. Он води грчке царе а сада води и стране. Духовна казаљка која свима показује прави пут, пут Божије Истине. А Бориса ојача и помаже му да води свој народ ка Божијем путу, путу Једине Истине.

Међутим, Богорисова велика жеља да Бугарска Црква буде аутономна и има свог патријарха, довела је Бугарску од Византије Риму (866) и од Рима Византији (869). То су догађаји од велике важности о којима ћемо говорити, јер су утицали на даљи сукоб између Западне и Источне Цркве.

⁷³ Continuatus, исто.

⁷⁴ Цитирано према: Василиос Стефанидис. Црквена историја, нав. дело, стр 400.

⁷⁵ Крштење целе Бугарске је трајало до 864–869. године.

⁷⁶ За ову посланицу видети: Migne, P. G. 102, 628–696.

У том великом и светом делу крштавања свих ових народа, главну улогу је одиграо патријарх Фотије.⁷⁷ Његов удео није био видљив. Некако је стајао у сенци. Али и у сенци није престајао да буде он тај дух који просветитељима даје крила. Историјски извори које поседујемо утврђују његово дело. Дају нам прилику да и ми осетимо како је преносио жар и љубав свог јерархијског дела.

⁷⁷ Под овим истим светим патријархом, 879. године, покрштен је коначно и српски народ за време српског кнеза Мутимира. Хришћанство се међу Србима учвршћује тек после Кирила и Методија и њиховим проповедањем хришћанства на словенском језику.

V Патријарх Фотије и Цариградски сабор из 867. године

Свети патријарх Фотије био је многостран борац. Са много чим је имао да се бори, јер су јереси у Византији оставиле многе утицаје, а највише у доба иконоборачке јереси, које је дубоко ранило тело Цркве.

Од 843.⁷⁸ до 867. године када је насликана прва икона и постављена у храм Свете Софије, прошло је доста времена. То је свакако разумљиво јер за све ово време била је заборављена уметност стварања живописа и хагиографије. требало је да се во избрати теме за црквени живопис и хагиографију. У том правцу се борио Свети Фотије, али и његови теолози, радећи упорно. Икона Богородице Водитељке која је постављена у храм Свете Софије била је не само велико уметничко дело, него и теолошко. Дан васпостављања иконе био је велики дан за православље.

Неуморни Велики Фотије не престаје да изналази прилике да говори о православљу и да се бори против јеретика. До данас су нам сачувана два његова казивања против јеретика у којим их он осуђује, а народу скреће пажњу на заједништво.⁷⁹

Целог свог живота, борбу и на два поља водио је Велики Патријарх. Борбу, да би подигао народ и да би уништио јереси у Византији, и борбу са суседима и Западом. До сада смо говорили о првом делу ове његове борбе. Али, он се ту неће зауставити. Славољубље папе Николе не признаје Истину, он и даље стоји иза својих погледа које ће опет покушати да подметне чим му се за то укаже прилика.

Бугарски цар Борис, који се крстио 864. године, није знао на који црквени центар да се ослони, како би његова новостворена Црква добила своју аутономију, која би њему у његовим наследницима била степеник за касније добијање политичке аутономи-

⁷⁸ Сабор из 843. године, за време патријарха Методија I (843–847), који је вратио обожавање светих икона у цркви.

⁷⁹ Видети: Приповетка о процвату новонасталих манихеја", P.G. 102, 16–264 и "Општу посланицу архијерејским престолима Истока", P.G. 102, 721–741.

је од Византије. Плашећи се грчког утицаја у својој земљи, Борис се није двоумио да тражи од Римске Цркве црквено унапређење и независност за своју Цркву када се нашао лицем у лице са непромењеним мишљењем патријарха Фотија о оснивању аутономне патријаршије. Таква аутономија за бугарску Цркву спречила би планове Цариградске патријаршије по проширивању утицаја у Бугарској, јер се она налазила у центру борбе између Западне и Источне Цркве. Осим тога, патријарх је мислио да Бугари још увек нису зрели за такву врсту аутономије.

Августа 866. године Борис шаље изасланике на Запад, у Рим, тражећи независност Бугарске Цркве, и један каталог са 115 питања упућен папи Николи.⁸⁰ Прилика за папу Николу је била јединствена: да да патријарха Бугарској Цркви, а истовремено да је потчини својој Цркви. Тада је Никола I послао епископе Павла Популонијског и Формоза Портског и са њима 106 одговора, на Борисова питања (*Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum*), у којима истиче папско првенство и високо достојанство папског престола над цариградским, али уместо патријарха папа предлаже хиротонију архиепископа (митрополита) за Бугарску Цркву.⁸¹

Исте године када су западни епископи стигли у Бугарску, до тада су Грци већ били истерани. Почели су да проповедају Бугарима догмате Западне Цркве и да је неважеће све што је урађено од стране Фотија, јер он није истински нити признат као патријарх. Када је патријарх чуо за ово хуљење и за све што се дешава у Бугарској, одмах је написао посланицу Бугарском цару тражећи објашњење.

Истовремено је послао општу посланицу Источним архијерејским престолима (866. године).⁸² У тој посланици Фотије осу-

⁸⁰ История на България, том 2 (първа Българска държава), София 1981, стр. 220, Ангелов, Д. Приходи на средновековната Българска държава. – ИП, 1946/1947, No 4–5, стр. 498.

⁸¹ Mansi, XV, 401–434, Migne, P.L., CXIX, 978–1016.

⁸² Општа посланица Источним патријарсима, Migne, P.G. 102, 721–741, Панагитис Василиадис, превод са грчког на српски, у штампани; И. Кармирис, Догматске и симболичне Теологије, Православне Католичанске Цркве, том II, Атина, 1960., стр. 316–330. И. Романидис, Текстови догматске и симболичне Теологије, Православне Католичанске Цркве, том II, Тесалоники, 1982., стр. 170–187. Посланица се налази у кодексу 204 ф. 1–13 библиотеке Метеха Гроба Господњег, Цариград. Посланица се такође налази код: И. Валетас, Фотијеве посланице, Лондон, 1864., стр. 165–181. Расправу о овој Фотијевој посланици и критику мишљења J. Hergenröther, написао је Тх. Россеикин,

ђује противканонска дела Рима, и његовог папе Николе I: то што његови посланици у Бугарској други пут миропомажу хришћане, намећу пост у суботу, дају разрешење у првој недељи Велике Четрдесетнице на млеко, сир и јаја, и захтевају од свештеника да буду неожењени. Освећени и Свети символ су покушали да кривотворе подметнутим мислима, дoметнутим речима и крајњом дрскошћу учећи новој науци да Свети Дух не исходи само од Оца него и од Сина.⁸³

У Риму су мислили да имају право на Бугарску пошто је Бугарска Црква постала у пределима некадашње дачке цркве у Илирику (Јустинијана Прима) и сада када су Бугари постали хришћани сматрали су да они припадају Риму јер живе на земљишту Јустинијане Приме, која им је некада припадала и јер је тамошњи архиепископ био римски викар.⁸⁴ Са друге стране Цариградски патријарх је тражио јурисдикцију над Бугарском Црквом због тога што је Бугарску Цркву основао Цариг

Следеће 867. године у лето и то одмах после догђаја у Бугарској када су повређени догмати и традиција Источне Цркве, али и сам патријарх, сазван је Сабор у Цариграду на мјесту патријарха Фотија. На Сабор је дошло око хиљаду епископа, клирика и монаха, био је присутан и цар Михаило III, као и нови савладар Василије Македонац. Свети Сабор прво размотри јеретичко учење и делање франачких мисионара у Бугарској, а затим јеретичко учење Западне Цркве о Духу Светом (Filioque). Осуђује све раније, па и ову нову латинску јерес. На крају седнице, Римски папа Никола I би саборски осуђен, рашчињен и анатемисан као кривац за nerede у Цркви.⁸⁵

Пошто су предмети Сабора из 867. године, о којима је расправљано, унеле многе несугласице између двеју цркава које трају чак и данас, треба обавезно скренути пажњу на следеће: није би-

Окружное послание Фотиа, Патриарха Константинополјскогo, у "Богословскиј Вјестник" бр. 1 (1915), стр. 122–157.

⁸³ Т. Евстрадијадис, Патријарх Фотије и његово значење у историји деобе цркава, Богословски гласник VI, Сремски Карловци, 1904., стр. 327.

⁸⁴ Јевсевије Поповић, Опћа црквена историја, књига I, Сремски Карловци, 1912., стр. 734. О Јустинијани Прими видети докторска дисертација Ђаконa Радомира Поповића, Хришћанство на нашем тлу до досељења Словена, Београд, 1988., стр. 304–322.

⁸⁵ О овом Сабору видети: И. Анастасију, Црквена историја (на грчком), том I, Тесалоники, 1979., стр. 535–585. А. Димитракопулос, Историја схизме (на грчком), Leipzig, 1867. као и И. Кармирис, Патријарх Фотије и Цариградски Сабор из 867. (на грчком), часопис "Екклесија", 31, 1954., стр. 226–229.

ла на том Сабору осуђена Римокатоличка Црква, него јеретичко учење у Бугарској и лична политика коју је папа Никола I водио.

На крају Сабора свети патријарх у свечаној беседи одаде хвалу победи Православне вере над свим јересима и узвелича Утешитеља Духа Светог, чијом се благодаћу сакупљају и покрећу свети Васељенски Сабори ради истребљења ђавољег кукоља јереси из Цркве.⁸⁶ Акта овог сабора су уништена наређењем сабора из 869–870. године.⁸⁷ Новија сведочанства су малобројна и недовољна, те долазе из непријатељских извора окренутих против Фотија; потичу од сабора у Цариграду 869–870. године и оног у Риму за време Адријана II, 869. године, од недостојних личних непријатеља Фотија, Митрофана Смирнског, Никита Пафлагонског, Анастасија Библиотекара, као и од *Liber Pontificalis*.⁸⁸ О овом сабору ништа није написано ни од стране Фотија ни од стране његових многобројних пријатеља.⁸⁹

Године 867. Василије шаље изасланике у Рим код папе Николе, двојицу митрополита, Јована Пергијског и Петра Сардијског, као и протоспатрија Василија, да обавесте папу о променама у Византијској Цркви и држави и да папа Никола потврди све што је урађено на Сабору од стране Фотија. Али на путу митрополит Сардијски страда код Далмације, а остала двојица када су стигла у Рим беху примљени од папе Адријана II (867–872), уместо папе Николе који је у међувремену умро, 13. новембра исте године.⁹⁰ Адријан II, јуна 869. године одржи локални сабор у Риму на коме осуди патријарха Фотија и све саборе на којима је осуђиван патријарх Игнатије. Такође су осуђене и анатеме изречене на рачун папе Николе, као и акта сабора из 867. године која су спаљена у Риму испред цркве Светог Петра.⁹¹

⁸⁶ О. Јустин Поповић, Житија светих за фебруар, Београд, 1973., стр. 106, *Migne*, P.G. 105, 537 и даље.

⁸⁷ О овом сабору, чија акта нису спасена јер први примерак је спаљен у Риму јуна 869. године. (*Vita Harduini II*, *Mansi*, XVI, 135), као и о литератури о овом Сабору видети: Тх. Россекин, Константинополски сабор 867. год., у "Богословскиј Вјестник" бр. 2 (1915) стр. 365–394. Такође видети: К. Бони, Увод у Грчку црквену књижевност од IX века и даље, стр. 70–71.

⁸⁸ *Liber Pontificalis*, (изд. L. Duchesne) 2 тома, Paris, 1886, 1892. Duchesne, J. *Études sur le Liber Pontificalis*, Paris, 1877.

⁸⁹ Иоанис Кармирис, Патријарх Фотије и Цариградски сабор из 867. нав. дело, стр. 226–229.

⁹⁰ Андрејас Димитракопулос, Историја схизме, нав. дело, стр. 8–9.

⁹¹ Радомир Поповић, Свети Фотије патријарх Цариградски и његово доба, Теолошки погледи 4, Београд, 1983., стр 206.

По завршетку овог Сабора из 867. године десили су се драматични догађаји у Цариграду који ће променити, као што ћемо видети, збивања не само у Византијској држави, него и у Цркви.

У ово време, цар Михаило III узео је себи за савладара неког Василија, пореклом из Македоније.⁹² Он је прво био царев коњушар и постепено стичући царско пријатељство би постављен за његовог савладара. По неким другим историчарима, Василије је "зарадио" своје место савладара убивши цесара Варду, по Михаиловом наређењу када се цар задесио на Криту водећи рат против Арапа, који су већ дуже времена пљачкали острво.⁹³ Василије, вођен великом жељом да и сам постане цар, искористи прилику и у ноћи 23. септембра 867. године, док се цар налазио на вечери у палатама Светог Маме, уби га и одмах сутрадан себе прогласи царем.⁹⁴

На тај сурови начин дошао је на византијски царски престо Василије, сиромашни земљорадник из Македоније, који ће бити један од најславнијих и најмоћнијих царева Византије.

⁹² Он је уствари пореклом из северозападне Тракије. Иако се сматра Македонцем а династија коју је основао се назива македонском, он нема везе са Македонијом, јер је рођен у Тракији, у околини Адрианополиса. Такође, није никако сигурно да је јерменског порекла, као што са сигурношћу тврди M.N. Adontz, *L'Age et l'Origine de l'Empereur Basile Ier*, Byzantion (1933), том VIII; (1934), том IX. Видети: Georg Ostrogorsky, *Историја Византијске државе* (на грчком), Атина, 1989., том II, стр. 106.

⁹³ О томе видети Georg Ostrogorsky, *Историја Византијске државе*, нав. дело, стр. 106, Иоанис Карагианопулос, *Историја Византијске државе* (на грчком), том II, Тесалоники, 1987., стр. 267, Иоанис Анастасију, *Црквена историја* (на грчком), том I, Тесалоники, 1979., стр. 553 и Јевсевије Поповић, *Опћа црквена историја*, нав. дело, стр. 782.

⁹⁴ Цар Василије I Македонац, оснивач Македонске династије (867–886. године).

VI Лажни Осми Васељенски Сабор (869–870)

Доласком Василија I Македонца на царски трон Византијске Државе могло се очекивати да цар ода признање Светом Фотију за његову упорну борбу и против Запада, али и за његову службу Цркви и Држави. Цар не само што није признао рад патријарха, него га је удаљио са престола Цариградске патријаршије. За то су постојала два главна разлога: први, да би опет задобио симпатије Рима и тиме удовољио страни игнатијеваца – и други, храброст патријарха који је доласком Василија на власт, рекао у једној његовој омилији, "да је недостојан Светих Тајни он који је своје руке упрљао крвљу његовог добротвора". То су били главни разлози који су Василија навели да патријарха Фотија свргне са патријаршијског трона и опет доведе Игнатија. То се догодило 23. новембра 867. године. По овоме је уследила мржња према Фотију и свему ономе што је он урадио. Тада су порушене цркве, Фотијева дела бачена на ватру а епископи хиротонисани од њега удаљени су. Светог патријарха су протерали, морао је да оде у један запустели манастир крај Босфора, звани Скепис (Покров).

У исто време Цар посланицом тражи од папе Адријана II да потврди догађаје у Цариграду. Папа Адријан, одговарајући Цару, тражи да се сазове сабор у Цариграду који би анатемисао Фотија и његове присталице и уништио акте Фотијевог Сабора из 867. године.

Тако је и било 5. октобра 869. године у храму Свете Софије Сабор почиње свој рад.⁹⁵ Сабору су присуствовали и посланици патријаршијских престола Истока. Првој седници присуствова-

⁹⁵ Овај лажни сабор поништен је на Цариградском сабору 879–880. године. Он је накнадно признат код Латина у XII веку, и то после одцепљења Западне Цркве од Источне и то као оружје против Православних. Латини су од XII века почели да га убрајају у своје васељенске саборе као "Synodus octava oecumenica". Православна Црква никад није признала тај сабор сматрајући га лажним и противцрквеним сабором, пошто овај сабор није решио ниједно догматско питање нити било какав спор по питању црквеног учења. Због тога се он не може убрајати у Васељенске саборе.

ло је њих осамнаесторица: три папина легата (епископ Остијски Донат, Непски Стефан и ђакон Марин, касније Римски папа),⁹⁶ патријарх Игнатије, архиепископ Тирски Тома, дванаест епископа Цариградске патријаршије и Јерусалимски, неки синђел Исаија. Због оволиког броја чланова Сабор је назван "le Concile des Dix-Huit", сабор Осамнаесторице.⁹⁷ Други историчари помињу да је првој седници присуствовао двадесет један епископ. Професор Иоанис Валетас помиње само дванаесторицу присутних рачунајући Игнатија и папине легате. Папини легати, који су председавали Сабору, собом су понели "Libellus"⁹⁸ којим је назначен папски примат и који садржи одлуке сабора у Риму. Сви присутни на Сабору су били присиљени да га потпишу, признајући тако Игнатија као законитог патријарха, а папу Адријана као "εὐαγγελικὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ παύκοσμίου Πάπαν" (архијереја свих хришћана света и светског папе). Циљ овог "Libellus-a" очигледно је био да потчини папској власти не само Цариградски престо, него и све цркве Истока.⁹⁹ Са друге стране, епископи Истока су се бранили истичући да власт у Цркви имају само пентархија патријараха, што нам је познато као теорија "Пентархије"¹⁰⁰ која се развијала у нашој Цркви од времена Јустинијана, а на сабору су је епископи успешно употребили да би нарушили папски "Libellus".

Кад је Фотије требало да се појави пред сабором, да би му се судило, папини легати нису пристали сматрајући да је он већ осуђен од стране папе Николе и његовог наследника папе Адријана и да на сабору треба само да се објави његова осуда. Цар се јавио преко свог посланика тражећи да Фотије присуствује сабору, јер он није био присутан у Риму када му се судило, иначе неће потписати акте Сабора. Папини легати су на крају пристали и Фотије са својим људима би доведен на сабор. Фотије је знао каква ће бити одлука Сабора; он није признавао папине легате

⁹⁶ Митрополит ГенADIJE, О осудама Светог Фотија старих и историчара нашег доба (на грчком), Истанбул, 1956., стр. 12.

⁹⁷ Никодим Милаш, Осми Васељенски сабор, Хришћански живот 3, 1925., стр. 113.

⁹⁸ Libellus satisfactions, Mansi, XVI, 27 и даље, 315.

⁹⁹ Власиос Фидас, Црквена историја (на грчком), Атина, 1977., стр. 52.

¹⁰⁰ О пентархији видети: Власиос Фидас, Јустинијан и Пентархија (на грчком), Атина, 1968. Исти, Историјско-канонички проблеми о раду уредбе Пентархије Патријарха (на грчком), Атина, 1970. Исти, Претпоставке развитка уредбе Пентархије Патријарха (на грчком) Атина, 1969.

овлашћеним да му суде, односно папу, и није признао за законите представнике присутне изасланике источних патријараха. Тражио је да му суди Васељенски Сабор у присуству законитих изасланика петорице патријараха. На Седмој саборској седници била је изречена анатема патријарху Фотију који се за време суђења понашао мирно и достојанствено, а на питања која су му постављали или није одговарао, или је одговарао речима Светог Писма тако да је својим ћутањем или својим одговорима римске легате доводио ван себе.¹⁰¹

Сабор је спалио акта Прво–другог Сабора (861. године) и Сабора из 867. године који су осудили папу Николу. Када је Сабор прихватио папске одлуке, анатемисао је Фотија, избацио све епископе хиротонисане од Фотија, као и све монахе и лаике, истомишљенике Фотија. Сабор је патријарха Фотија окарактерисао као тиранина, шизматика, измишљача лажи, прељубника, оцеубицу, новог Диоскора и новог Јуду.¹⁰²

На последњој седници Сабора (28. фебруара 870. године) појавили су се представници Бугарске Цркве, тражећи да Сабор одлучи о административној зависности Бугарске Цркве од Рима или Цариграда. Папини легати су рекли да немају никаква овлашћења по том питању и уручили су само писмо папе Адријана II о забрани мешања у Бугарској. То писмо патријарх Игнатије није уважио те Сабор одлучи да Бугарска Црква припадне опет Цариграду; она је била организована као митрополија у саставу Васељенског престола и не на уобичајени начин као аутокефална архиепископија.¹⁰³

Игнатијевац Никита Пафлагонски вели да чланови овог сабора приликом потписивања аката сабора нису употребили мастило него су умочили перо "у путир у којем је била крв Господња".¹⁰⁴

Абат Анастасије Библиотекар који се тада налазио у Цариграду, као посланик Лудовика II, преписао је за себе акте овог сабора и то је данас једини извор којим располажемо. За овај Анастасијев препис, који је он касније превео на латински језик,

¹⁰¹ Јевсевије Поповић, Опћа црквена историја, књига I, Сремски Карловци, 1912., стр. 783.

¹⁰² Теодор Евстратијадис, Цариградски патријарх Фотије и његово значење у историји деобе цркава, Богословски гласник, књига VII, Сремски Карловци, 1905., стр. 96.

¹⁰³ Власиос Фидас, Црквена историја, нав. дело, стр. 57.

¹⁰⁴ Исто, стр. 56. Такође видети: Mansi, SCC, XVI, 264 и P.G. 105, 545.

J. Hergenöther¹⁰⁵ вели, да га "треба сматрати за потпуно веродостојан и као аутентични егземплар сабора". Постоји такође још један списак аката на грчком језику који изгледа да није ништа друго до извод из Анастасијевог примерка. Пошто изворни акти овог сабора не постоје – грчки текст је одмах уништен по доласку Фотија, а латински је украден од словенских гусара на Јадранском мору¹⁰⁶ онда би се свакако могло и сумњати у оригиналност Анастасијевог примерка. Изгледа невероватно да папини легати, који су учествовали на сабору и од којих су акта украдена, по доласку из Цариграда у Рим ништа о томе нису говорили, а такође нису саставили никакав писмени извештај од свега што су запамтили.¹⁰⁷

На последњој седници издато је неколико канона, којима се не зна тачан број – по латинској редакцији има их двадесет седам, а по грчкој само четрнаест¹⁰⁸ – донекле са јасном тенденцијом, да се ауторитет Римске столице учини неприкосновеним на Истоку и свакако су били против патријарха Фотија и његове управе.

У Римокатоличкој цркви овај Сабор "осамнаесторице" важи као осми васељенски сабор и као таквог га третирају и говоре сви римокатолички писци. Ако погледамо канонски састав и богословско дело сабора из 869–870, године видећемо да је исти имао на својим првим седницама свега дванаест епископа, а на последњој седници свега сто три епископа;¹⁰⁹ богословско дело сабора односило се на проблеме другог реда, као што је "првенство" Римске столице, што за спасење људи у Христовој цркви и решење тог проблема не значи ништа нити оно зависи од тога. Према томе, овај сабор упоређен са Седам Светих Васељенских Сабора и њиховим делом (црквеним или богословским) не може бити назван "Васељенским". Осим тога, овај папски сабор, као што ћемо даље видети, био је званично поништен од великог Фотијевог Сабора 879/80. године, што је и папа Јован VIII потврдио. Сабор на Западу није признат као Васељенски све до XII века, када је добро дошао Западној Цркви као оружје против Источне Православне Цркве.

¹⁰⁵ J. Hergenöther, Photius, Patriarch von Konstantinopel, Regensburg, 1867/9.

¹⁰⁶ Власиос Фидас, Црквена историја, нав. дело, стр. 56.

¹⁰⁷ Acta Concilii Constantinopolitani IV (869–870). Mansi, XVI, 1–208. (Versio Latina Anastasii Bibl.); Mansi, XVI, 300–413. (Versio Graeca).

¹⁰⁸ Никодим Милаш, Осми Васељенски сабор, нав. дело, стр. 113.

¹⁰⁹ F. Dvornik, The Photian Schism, Cambridge, 1948., стр. 145–146.

Јасно се види по раду овог сабора да је исти сазван искључиво ради патријарха Фотија – те године је већ био свргнут од стране Цариградског престола – и ради тога што је папа Адријан хтео да анатемише патријарха Фотија који се за време свог првог патријарховања супротставио признању Римске столице, првенство власти над целом црквом, јурисдикцији над Бугарском, осудивши исту цркву јеретичку због учења о исхођењу Духа Светог од Оца и Сина (*Filioque*).

Сабор је трајао до 28. фебруара 870. године. По завршетку сабора народ се дигао против саборских одлука и због тога што је Источна Црква била искоришћена од стране Западне Цркве. И сам цар је видео да му је Фотије потребан када су у питању његови односи са Западом. Одмах је тражио од папиних легата да му врате акта сабора, како папа не би сазнао шта се на сабору десило. Они му их нису вратили и одмах су пошли на пут за Рим. Код Хепира су папини легати пали у руке разбојника, које је највероватније послао цар, узевши им поклоне које су носили папи и акта сабора. Игнатијевци су успели да сакрију од папе своја недела против Великог патријарха, али при томе нису променили своје понашање према патријарху. У манастиру Скепис (Покров) у који је прогнан, послали су војнике да га чувају. У прогонству Свети Фотије проведе неколико тешких година изолован од света. Његови противници, који су спалили његове пергаменте, нису му дозволили да са собом понесе ни један спис, од оних које је успео да спасе. Многе његове посланице, које су сачуване до данас, написане су управо у то време прогонства.¹¹⁰ Једна од најтужнијих је она посланица која је послата Василију са молбом да му дозволи да има барем своје књиге, али су то и друге упућене његовим пријатељима који су сада такође пролазили кроз тешка времена.

За време прогонства написана су и његова дела "Приповетка о процвату новонасталих манихеја",¹¹¹ у четири књиге; у четвртом делу или логос (реч), које је послао монаху Арсенију, жали се Фотије због одузимања књига. У прогонству је такође Свети Фотије написао, а касније и допунио, своје познато дело "Амфилохија".¹¹²

¹¹⁰ Василиос Лаурдас, Патријарх Фотије и његово доба (на грчком), часопис "Григорије Палама", Тесалоники, 1955., стр. 72.

¹¹¹ J. P. Migne, Грчка патрологија (*Patrologia Graeca*), Атина, 1991., том 102, стр. 16–264.

¹¹² J. P. Migne, Грчка патрологија (*Patrologia Graeca*), Атина, 1991., том 101, стр. 45–1172.

Док је патријарх Фотије био у прогонству, ситуација у Цариграду се полако мењала. Окренутост цара Василија од Фотијеве групе ка Игнатију и његовим присталицама била је, као што рекосмо, ради поправљања односа са Римом, као и ради сређивања стања унутар државе. Међутим, цару то није успело. После промене на црквеном врху, папа Адријан II је очекивао повратак Илирика и потпуно владање над Бугарском. Али, узалудне су биле његове наде. Убрзо је осетио да нити Игнатије, нити цар Василије имају намеру да пристану на његове захтеве.¹¹³

Патријарх Игнатије је по питању Бугарске следио Фотијеву политику. Такође и по питањима унутрашње политике, цар Василије је убрзо схватио Фотијеве умне и етичке моћи и у којој мери му је потребна његова помоћ да би владао државом и Црквом. Иако је цар из политичких разлога био присиљен да га уклони, одмах га је, чим су разлози због којих је морао бити уклоњен постали неважни, позвао натраг. На цара је много утицао и патријарх Игнатије који као да се осећао кривим за толико прогањање Светог Фотија. Тако се 873. или 875. године, прогнани патријарх враћа у Цариград.

Велики Јерарх се вратио у Цариград после неколико тешких година прогонства. Људи од којих је зависила његова судбина на време су схватили његову велику вредност и способност и због тога су га вратили на место које му припада – да буде у Цариграду, одакле ће се борити против свих непријатеља Православља. За време овог последњег сабора, у једном тренутку, изгледало је да ће Православље изгубити борбу са папизмом. Међутим, савест народа и памет цара Василија и патријарха Игнатија нису дозволили да се изгуби Бугарска, коју је Цариград крстио, нити пак да славни Патријарх остане заборављен у прогонству.

¹¹³ Василиос Лаурдас, Патријарх Фотије и његово доба, нав. дело, стр. 72.